

LEERPLAN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE DIALOOG (ILD)

Secundair onderwijs

Derde graad:

Doorstroom & dubbele finaliteit

1u / week

Leerplannummer: 2021/10

Inhoudstafel

I. Visietekst

Een uur ILD per week

De meerwaarde van ILD voor Burgerschapseducatie

Een dam tegen onwenselijke polarisatie

Opbouw en doel van het leerplan

II. Leerplandoelen

Cluster 1 Omgaan met uitsluitingsmechanismen

Cluster 2 Mensenrechten, tolerantie en gelijkberechtiging

Cluster 3 Duurzame ontwikkeling

Cluster 4 Maatschappelijk engagement

Cluster 5 Mensen- en kinderrechten

III. didactische wenken

Dialogothema's

I. Visietekst

Een uur ILD per week

De interlevensbeschouwelijke dialoog kiemde al decennia in het officieel onderwijs, waar leerkrachten godsdienst en niet-confessionele zedenleer vaak samen activiteiten organiseren en projecten op touw zetten. De Erkende Instanties en Vereniging officialiseerden deze samenwerking in 2013 met het competentiekader interlevensbeschouwelijke competenties (ILC) dat werd aangeboden aan het Vlaams parlement. Zo werden ILC's een onderdeel van de leerplannen van de levensbeschouwelijke vakken.

Naar aanleiding van het regeerakkoord van de Vlaamse regering in 2019, versnelden het GO! en de levensbeschouwelijke vakken deze koers door een protocol van samenwerking op te stellen en gezamenlijk een leerplan voor de interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) te ontwerpen. Leerlingen van alle overtuigingen volgen in de derde graad van het secundair onderwijs voortaan een uur ILD per week. Zo werken de levensbeschouwelijke vakken mee aan de realisering van burgerschapscompetenties.

Dit leerplan bevordert het samenleven in een democratie met respect voor diversiteit, zoals het pedagogisch project van het Gemeenschapsonderwijs vooropstelt.

De meerwaarde van ILD voor burgerschapseducatie

ILD beslaat een breder domein dan burgerschap: het omvat ook zingeving, thema's en perspectieven die ontwikkeld worden binnen de relaties ik-zelf en ik-wereld.

Dit leerplan sluit aan bij de levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling die verder reikt dan wat met een eindterm- of competentiegerichte pedagogie beoogd wordt. Deze extra relaties en specifieke aard van ILD kunnen de ontwikkeling van burgerschapscompetenties bij leerlingen op levensbeschouwelijke wijze ondersteunen. Het gaat om een uitwisseling tussen dynamische en doorleefde betekenis-kaders, die uitgedragen worden door verschillende solidaire gemeenschappen.

ILD is een geschikt instrument om door dialoog te verbinden en sociaal kapitaal aan te boren. Daardoor kan ILD de onderwijskwaliteit en/of de leerprestaties van leerlingen verhogen.

Een dam tegen onwenselijke polarisatie

Vijandige polarisatie in de samenleving - die de democratie en de rechtsstaat onder druk zet – geeft extra verantwoording aan dit opzet.

De leerkrachten levensbeschouwelijke vakken die samenwerken en in co-teaching ILD gestalte geven, fungeren voor de ogen van de leerlingen als rolmodel voor een constructieve dialoog onder zeer verscheiden mensen. In de les waken de leraars over het respect voor de interne pluraliteit van hun levensbeschouwing, die zij vanuit hun expertise best kennen. Zij bieden ruimte aan input van andere levensbeschouwingen uit onze (super)diverse context. Zij maken voorbehoud bij een exclusieve interpretatie van de eigen levensbeschouwing en houden rekening met secularisatie, ‘multiple belonging’ en ‘believing without belonging’.

Levensbeschouwelijke tegenstellingen liggen vaak aan de oppervlakte van sociaaleconomische, etnische, culturele of politieke spanningsvelden. ILD tracht ‘wij-zij denken’ langs levensbeschouwelijke lijnen te doorbreken door deze breuklijnen te duiden. We reiken werkvormen aan die onkritisch groepsdenken temperen.

Opbouw en doel van het leerplan

De leerplandoelen, in clusters gegroepeerd, zijn afgeleid uit een combinatie van ILC en de eindtermen burgerschap. De bouwstenen (in elke cluster aangegeven links bovenaan) verwijzen naar de structuur gehanteerd door de eindtermen.

In het leerplan finaliteit doorstroom en dubbele finaliteit worden de leerplandoelen beschreven in een 3-trap vorm: (1) de inhoudelijke kern wordt eerst bekeken vanuit de eigen levensbeschouwing (2) waarna de leerlingen in dialoog gaan (3) met het oog op een uiteindelijke verrijking van de eigen levensbeschouwing. In het leerplan arbeidsmarkt finaliteit wordt deze benadering gevolgd bij de didactische wenken.

Zo bekomen we een typische en unieke structuur die het opzet van ILD duidelijk weergeeft. Het leerplan krijgt concreet vorm in didactische fiches waarin onder meer dialoogthema's worden aangereikt die de leerkrachten levensbeschouwing ondersteunen in hun lespraktijk.

Dit maakt een vakdoorbrekende burgerschapswerking mogelijk die in haar evaluatie rekening houdt met de bijdrage van ILD.

Dialoogthema's

Als laatste biedt het leerplan dialooginhouden aan, ter inspiratie.

Voor de doorstroom en dubbele finaliteit wordt de keuze, welke dialooginhoud zich beter leent voor het werken aan de beoogde doelenclusters, helemaal aan de leerkracht toevertrouwd.

Voor de finaliteit arbeidsmarkt heeft de leerplancommissie, om bijkomende ondersteuning te bieden, een selectie van de dialooginhouden aan elke doelencluster toegekend.

Namens de leerplancommissies:

Doorstroom en dubbele finaliteit

NCZ	Jan Van Vaek voorzitter
RKG	Hein Van Renterghem covoorzitter
PEGO	Dick Wursten
ISR	Moishe Mund
ORT	Philippe De Bruyn
ANG	Birte Day
RKG	Luc Vinkx
NCZ	Mark Saey Thierry Vervoort
ISL	Hacer Düzgün Imke Deleu pedagogische begeleiding GO!

Arbeidsmarkt finaliteit

PEGO	Gottlieb Blokland voorzitter
ISL	Ahmed Azzouz covoorzitter
NCZ	Kurt Beckers
PEGO	Philippe Franken
ISL	Malik Al Asmar Luc Vernailen pedagogische begeleiding GO!

LEERPLANDOELEN

BOUWSTENEN

2. Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken

A Omgaan met uitsluitingsmechanismen

- 1 De leerlingen onderzoeken samen a.d.h.v. historische en actuele voorbeelden hoe groepsdruk, machtsmisbruik, vooroordelen en stereotypering in de gevolgte levensbeschouwingen een rol spelen.
- 2a De leerlingen vergelijken in dialoog overeenkomsten en verschillen in de manier waarop georganiseerde levensbeschouwingen omgaan met diverse uitsluitingsmechanismen.
- 2b De leerlingen verklaren hoe stereotyperingen van en vooroordelen over levensbeschouwelijke tradities mensen kwetst, en het vreedzaam samenleven bemoeilijkt.
- 3 De leerlingen verduidelijken hoe de interlevensbeschouwelijke dialoog hun eigen visie op de oorzaken en gevolgen van diverse uitsluitingsmechanismen heeft beïnvloed.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

- 3 De interne pluraliteit van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.
- 16 Is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen.
- 18 De verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.
- 21 Onderscheidt levensbeschouwelijke stereotypering van levensbeschouwelijke identiteit.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

- 7.4 De leerlingen hanteren strategieën om met vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk om te gaan.
- 7.6 De leerlingen lichten met historische en actuele voorbeelden mechanismen achter onverdraagzaamheid, discriminatie en racisme toe.

LEERPLANDOELEN

BOUWSTENEN

2. Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken

7. Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtstaat

B Mensenrechten, tolerantie en gelijkberechtiging

- 1 De leerlingen respecteren en verdedigen mensenrechten vanuit het eigen levensbeschouwelijk perspectief in een concrete maatschappelijke context.
- 2a De leerlingen illustreren hoe levensbeschouwelijke factoren en dimensies in historische en actuele conflicten zowel kunnen leiden tot onverdraagzaamheid en discriminatie als tot tolerantie en gelijkberechtiging.
- 2b De leerlingen objectiveren mechanismen die leiden tot levensbeschouwelijke onverdraagzaamheid en radicalisering.
- 2c De leerlingen hanteren mensenrechten als een moreel kompas bij het analyseren van de eigen levensbeschouwing en die van anderen.
- 3 De leerlingen relateren mensenrechten aan hun persoonlijke levensbeschouwing in functie van zelfwaardering en respect voor alle levensbeschouwingen.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

- 7 Ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.
- 19 Moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.
- 20 Ontdekt en verwoordt de rol van levensbeschouwing voor zichzelf en de samenleving.
- 22 Gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.
- 24 Herkent afspraken en regels nodig voor een multilevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

- 7.6 De leerlingen lichten met historische en actuele voorbeelden mechanismen achter onverdraagzaamheid, discriminatie en racisme toe.
- 7.20 De leerlingen onderzoeken/onderscheiden in concrete situaties het belang en de impact van mensenrechten. [Dubbele finaliteit – 7.18]

LEERPLANDOELEN

BOUWSTENEN

5. De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke domeinen en ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen

C Duurzame ontwikkeling

- 1 De leerlingen waarderen hoe levensbeschouwingen over perspectieven en bronnen beschikken om aan duurzaamheid bij te dragen.
- 2 De leerlingen vergelijken in dialoog verschillende invalshoeken op duurzaamheidskwesties, inclusief de systeembenadering, vanuit levensbeschouwelijk perspectief.
- 3 De leerlingen geven aan hoe of in welke mate de dialoog hun handelen met oog op duurzaamheid levensbeschouwelijk heeft beïnvloed.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

- 18 De verschillen tussen stereotyperingen over een LB en de binnenkant van een LB.
- 20 De rol van LB voor zichzelf en de samenleving.
- 21 Onderscheidt levensbeschouwelijke stereotypering van levensbeschouwelijke-identiteit.
- 22 Gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

- 7.12 De leerlingen handelen met het oog op duurzame ontwikkeling. [Dubbele finaliteit – 7.11]
- 7.14 De leerlingen illustreren hoe systeemdenken kan worden toegepast op duurzaamheidskwesties. [Dubbele finaliteit – 7.12]

LEERPLANDOELEN

BOUWSTENEN

4. Actief participeren aan de samenleving, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen binnen de rechtstaat

7. Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtstaat

D Maatschappelijk engagement

1

De leerlingen herkennen en benoemen (vormen van) maatschappelijk engagement in en vanuit de eigen levensbeschouwing en die van anderen op een open en respectvolle manier.

2

De leerlingen kunnen een constructief kritische dialoog aangaan over de zin van maatschappelijk engagement en het belang daarvan voor de democratie.

3

De leerlingen zijn bereid na interlevensbeschouwelijke dialoog maatschappelijke engagementen aan te gaan met respect voor de rechten en plichten van iedereen.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

4

Verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.

7

Ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.

12

Herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en bij de anderen.

16

Is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen.

22

Gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

7.2

De leerlingen gaan respectvol en constructief om met individuen en groepen in een diverse samenleving.

7.9

De leerlingen zijn bereid om zich te engageren in de samenleving.

7.11

De leerlingen hanteren strategieën om inspraak, participatie en besluitvorming toe te passen rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen. [Dubbele finaliteit – 7.10]

7.19

De leerlingen appreciëren de democratische principes en het samenleven in een democratie. [Dubbele finaliteit – 7.17]

LEERPLANDOELEN

BOUWSTENEN

6. Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden

E Democratie en grondrechten

1a

De leerlingen onderzoeken hoe men in de eigen levensbeschouwing kijkt naar het belang van democratie en rechtstaat.

1b

De leerlingen kunnen democratische principes, principes van de rechtstaat en daar aan gekoppelde levensbeschouwelijke opvattingen in een context van tijd en ruimte plaatsen.

2

De leerlingen analyseren in gesprek met elkaar hoe verschillende levensbeschouwingen een rol spelen in de bekrachtiging of het afremmen van democratische principes en principes van de rechtstaat.

3

De leerlingen waarderen grondrechten als noodzakelijke voorwaarden voor het samenleven in verscheidenheid.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

12

Herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en anderen.

19

Moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.

23

Oefent ILD en ILS als noodzakelijke vaardigheid voor het leven in de realiteit van een multi-levensbeschouwelijke samenleving.

24

Herkent afspraken en regels nodig voor interlevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

7.19

De leerlingen appreciëren de democratische principes en het samenleven in een democratie. [Dubbele finaliteit – 7.17]

7.21

De leerlingen onderscheiden de dynamiek van de rechtsstaat, die gebaseerd is op grondrechten en wederkerigheid. [Dubbele finaliteit – 7.19]

LEERPLANDOELLEN

BOUWSTENEN

6. Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden

7. Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtstaat

F Mensen- en kinderrechten

1

De leerlingen onderzoeken hoe mensen- en kinderrechten in concrete situaties een plaats krijgen in levensbeschouwingen.

2

De leerlingen benoemen in gesprek met elkaar de manieren waarop de eigen levensbeschouwing en die van anderen een basis bieden voor de rechten van de mens en het kind en sociale rechtvaardigheid en bevragen die kritisch.

3

De leerlingen erkennen dat respect voor de rechten van de mens en het kind en sociale rechtvaardigheid de eerbiediging van gezamenlijke afspraken en regels impliceert en komen hiervoor op.

KOPPELINGEN

INTERLEVENSBESCHOUWELIJKE COMPETENTIES

4

De leerling verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.

20

De rol van levensbeschouwing voor zichzelf en de samenleving.

24

Herkent afspraken en regels nodig voor interlevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.

EINDTERMEN BURGERSCHAP

7.18

De leerlingen komen op voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en voor sociale rechtvaardigheid. [Dubbele finaliteit – 7.16]

7.20

De leerlingen onderscheiden/onderzoeken in concrete situaties het belang en de impact van mensenrechten. [Dubbele finaliteit – 7.18]

Dialoogthema's

In de interlevensbeschouwelijke dialoog bespreekt men thema's waarover levensbeschouwingen verschillende perspectieven aanbieden. De ontmoeting en gezamenlijke verkenning van de verschillende uitzichten zorgt voor een betekenisvolle verrijking van deze perspectieven.

In dit overzicht wordt een aantal klassieke, relevante en actuele thema's voorgesteld.

ILC en Eindtermen Burgerschap

Naast elk thema en elke vaardigheid wordt eerst aangeduid (in de tweede kolom) welke ILC hierop aansturen. Voor sommige dialoogthema's komen de eerste twee reeksen ILC (Ik en mijn LB, Ik... en deze van de ander) allemaal aan bod.

Dit wordt weergegeven met: [C1-C7](#); [C8-C17](#).

Daarna (derde kolom) wordt de link gelegd naar de corresponderende burgerschapseindtermen. De nummering volgt die van de finaliteit doorstroom.

Suggesties voor concretisering

In de laatste kolom worden specifieke inhouden aangegeven als inbegrepen in het thema.

Dialoogvaardigheden

Naast de thema's, die gespreksinhouden aanbieden, worden dialoogvaardigheden opgesomd.

Vaardigheden van dialoog vormen in feite meta-aandachtspunten die belangrijk of cruciaal zijn, in welk thema dan ook, om het dialoogkarakter van het gesprek te bewaren.

DIALOOGTHEMA'S			
De mens	ILC	ET Burgerschap	Suggesties voor concretisering
Zin van het leven	C1-C7; C8-C17		Algemene opvattingen, persoonlijke beleving en idealen, kunst
Leven en dood	C1-C7; C8-C17		Waarde van het leven; omgaan met lijden en sterven; abortus; euthanasie; leven na de dood?
Identiteit	C1; C7	7.1	Aanleg en opvoeding; externe invloeden en zelfbepaling; gelaagde identiteit; zelfbeeld; gender
De medemens	C1-C7; C8-C17	7.15; 7.22	Relatievormen, rollenpatronen, empathie, solidariteit; altruïsme
Mens en technologie	C1-C7; C8-C17		(Sociale) media, artificiële intelligentie, databeheer en privacy
De samenleving	ILC	ET Burgerschap	Suggesties voor concretisering
Diverse waardekeders	C9; C10; C11; C12-17	7.2; 7.3; 7.5	Levensbeschouwing en ideologie, Heteronome en autonome moraal; morele dilemma's; deontologie en consequentialisme
Ideologisch extremisme	C3; C5; C6; C11; C12-17	7.4; 7.6	Religieuze en seculiere vormen van exclusief (sectair) denken; fundamentalisme; radicalisering;
Staat en levensbeschouwing	C19; C22; C23; C24	7.15; 7.20	Democratische principes; de rechtstaat; actief en passief pluralisme; vrijheid van godsdienst; scheiding van kerk en staat; theocratie;
Samenwerking en engagement	C7; C19; C22; C23; C24	7.9; 7.10	Levensbeschouwelijke motivaties voor samenlevingsopbouw (ontwikkelingssamenwerking; zorgsector; jeugd...)
Sociale rechtvaardigheid	C19; C22; C23; C24	7.15; 7.22	Racisme; discriminatie; armoede
Mensen- en kinderrechten	C1-C7; C8-C17; C24	7.15; 7.20	Seksualiteit en gender; godsdienst; vrijemeningsuiting; onderwijs;
De wereld	ILC	ET Burgerschap	Suggesties voor concretisering
De natuur (oorsprong)	C1-C7; C8-C17		Geloofskennis en wetenschap; schepping en evolutie
Duurzame ontwikkeling	C1-C7; C8-C17; C24	7.9 7.10	Dierenwelzijn, voedselvraagstukken; voorschriften; ritueel slachten, milieuzorg, antro- en ecocentrisme

DIALOOGVAARDIGHEDEN EN ATTITUDES

Kenmerken	ILC	ET Burgerschap
Respectvolle omgang	C5; C6; C13; C17	7.2; 7.3
Open communicatie	C5; C6; C17	7.7; 7.8
Empathisch vermogen	C12; C14; C15	7.7; 7.8
Constructief kritisch zijn	C16	7.5; 7.7; 7.8
Perspectiefwissel	C14; C15; C16; C17	7.7; 7.8

Uitdagingen	ILC	ET Burgerschap
Vooroordeling / stereotypering	C18; C21	7.4; 7.6
Negatieve druk	C19; C24	7.4; 7.6
Onverdraagzaamheid	C18; C19; C21; C22	7.4; 7.6